

A *Szókincs* részben a proverbiumokról Penavin Olga, a székely tájszavak jegyzékéről pedig Penavin Olga és Matijevics Lajos ír.

A *Jugoszláviai magyar nyelvjárások* című tanulmánykötet hiánytalanul teljesíti a sorozat célkitűzéseit; összefoglalja az 1945-től napjainkig folyó nyelvjáráskutatás eredményeit. A kötet tanulmányai az általános nyelvészet, a szociológia, a nyelvfilozófia, a kommunikáció kutatói számára is fontos adatokat tartalmaznak, de a szerbhorvát, szlovák, román, szlovén nyelvvel foglalkozó szakemberek érdeklődésére is számot tarthat a gyűjtemény. A jól választott dolgozatok, tanulmányok hűen tükrözik a jugoszláviai magyar nyelvjárások legjellemzőbb tulajdonságait. A kötetben Penavin Olga közli a jugoszláviai magyar nyelvjárásokkal foglalkozó főbb művek bibliográfiáját 1952-től 1982-ig.

SÁRVARI V. Zsuzsa

NYELVJÁRÁSTUDOMÁNYUNK KÖNYVE

Jugoszláviai magyar nyelvjárások. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1982

A jugoszláviai magyar nyelvtudomány fejlődése az utóbbi évtizedekben végbement társadalmi átalakulás eredménye. Századunk első felében még nem voltak képzett nyelvészeink, akik a jugoszláviai magyar nyelv életével, alakulási folyamataival behatóbban tudtak volna foglalkozni. Az abból a korból származó, folyóiratokban megjelent írások igen ritkák és nem tervszerű, folyamatos kutatómunka eredményei. Pedig a nyelv állandóan változó jelensége életünknek, amely tükrözi a társadalom mindenkori fejlettségi fokát, s így a vele foglalkozó tudomány is e fejlettség függvénye. A jugoszláv szocialista társadalom már a maga korai időszakában is igyekezett lehetővé tenni a nemzetek és nemzetiségek kultúrájával való elmélyültebb foglalkozást. Az ötvenes évek közepétől a hazai magyar nyelvtudomány is megkezdte a maga önálló fejlődését, s dr. Penavin Olga azóta is átgondolt, széles látókörű vezetésével, irányító szakmai szerepével figyelemreméltó eredményeket ért el.

A mi nyelvtudományunk egyik igen fejlett ága a nyelvjárástudomány, a *dialektológia*. A beszélt népnyelvvel foglalkozó tudománynak hazánkban igen sok anyag állt s áll rendelkezésére, ugyanis a jugoszláviai magyar nyelvjárások hat nagyobb területi egység (Bácska, Bánát, Szerémség, Baranya, Szlavónia, Muravidék) különböző nyelvállapotát mutatják, s minden vidék más és más nyelvjárástípushoz tartozik. Sőt a vajdasági magyar nyelvjárás is külön nyelvjárászigetekre osztható, ami Bácska és Bánát nyelvi képét olyannyira tarkítja, hogy szinte az egész magyar nyelvterület sajátosságai fellelhetők ezen a vidéken.

A jugoszláviai magyar nyelvjárások között található a korai középkorból származó települések lakosságának nyelve (Szlavónia), a XVIII. századi telepítések magyarjainak nyelvváltozata (Bácska és Bánát), a hazai migráció által létrejött sajátos nyelvváltozat (Szerémség), a környezet nyelvtől sokban vagy kevésbé színesített nyelvjárás, a területi központokból kisugárzó köznyelv hatását magán viselő nyelvvállalat — vagyis a dialektológiával foglalkozó szakemberek gazdag kutatási anyaga.

A jugoszláviai magyar nyelvjárások kutatói az „újvidéki iskola” növendékei, akik dr. Penavin Olga tanítványaiként ismerkedtek a dialektológiával, a terepi gyűjtőmunka nehézségeivel és értelmével, a rendszerezés és feldolgozás tudományos módszereivel, s akiknek munkái a nyolcvanas évekig egy viszonylag fejlett tudományág létezését bizonyítják.

A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete kiadásában megjelenő Monográfiák sorozat első kötete a *Jugoszláviai magyar nyelvjárások* az eddigi tudományos szakdolgozatok, tanulmányok összefoglalójaként látott napvilágot, amely több szempontból is számíthat a szakmabeliek és mások érdeklődésére. Legelőször azért, mert — mint a sorozatban megjelent *Jugoszláviai magyar folklór* is — együtt, egy helyen közli az eddig megjelent legfontosabb írásokat, s így kutatót, érdeklődőt könnyen és gyorsan tájékoztat, megkímélve a hosszadalmas és néha igen nehéz felkutatás fáradságaitól. A többi munkáról pedig időrendi bibliográfiát közöl, hogy a mai kutatót vagy a nyelvjárásokkal foglalkozni kívánót eligazítsa a jugoszláviai magyar dialektológiában, illetve eddigi eredményeiben. Másodsor pedig tankönyv értékű ez a monográfia, amely a magyar szakos egyetemi hallgatók évről évre felmerülő nehézségeit igyekszik megoldani azzal, hogy egy könyvben kézhez adja a tantárgy anyagának majdnem felét kitevő jugoszláviai magyar nyelvjárások legfontosabb sajátosságait. A könyvet szerkesztő Penavin Olga, egyetemi tanár pedagógiai tapasztalatai is sokban hozzájárultak ahhoz, hogy a válogatás megjelent.

A könyv három nagyobb szerkezeti egységre tagolódik. Az *Általános rész* a jugoszláviai magyar nyelvjárások, valamint a köznyelv, az iskola, a környezetnyelv és a társadalom egészének kontaktusairól szóló írásokat tartalmazza.

A korszerű iskolai magyartanítás egyik alapkövetelménye a mai magyar köznyelv elsajátítása. Ennek szellemében dolgoznak a magyartanárok, akik azonban lépten-nyomon találkoznak a népnyelv föl-fölbukkanásával akár a tanulók beszédében, akár írásaikban. Az ilyen eseteket és az ekkor alkalmazható pedagógiai módszereket tárgyalja *A jugoszláviai magyar nyelvjárások és az iskola*, valamint a *Táji éjtés és regionalitás a kupuszinai középiskolások nyelvében* című két írás. Ugyancsak a regionális (vajdasági magyar) köznyelv és a nyelvjárás érintkezési pontjairól szól a *Nyelvjárás és a köznyelv viszonya a csantavéri közéletiség nyelvhasználatában* című dolgozat (Láncz Irén), amely tehát a társadalom egy másik

rétegének nyelvi problémáiról szól, megállapítván, hogy a nyelvjárásiaság akkor jelentkezik fokozottabban, amikor a beszélők nincsenek tudatában a nyelvjárásiaság tényének, vagyis ha ismerik a jelenséget, mint népnyelvi megjelenést, akkor fegyvelmezik beszédüket, de az elterjedtebb, már-már regionális köznyelvi nyelvjárásiaság nem zavarja őket, és nyugodtan alkalmazzák.

Az *Adalékok a nyelvi kontaktus kutatáshoz a jugoszláviai magyar nyelvjárásokban* című tanulmányban a szerző (Penavin Olga) a magyar népnyelv és a vajdasági nyelvek (szerbhorvát, román, szlovák) együttélésének sajátos szókincsbeli eredményeit taglalja három vidék nyolc falvának nyelvhasználatában. Megállapítja: „Általában gazdagodást jelentenek ezek a szavak, mert lassan bealakulnak az átvevő nyelvjárás rendszerébe, új fogalmak megfelelőiként segítik a nyelvjárást... az új valóság kifejezésében.”

A népi kultúra és a népnyelv, amelyek feltételezik egymást, kapcsolatairól szól az *Adalékok Kanizsa község és környéke nyelvjárásának szociolingvisztikai vizsgálatához* című írás (Saffer Veronika). A beszélőtársak viszonya és a környezet hatása meghatározza a népnyelv jelentkezési formáját, s megmutatja az erkölcsi mércét, melyet a környezet tisztel, illetve esztétikai fogalmairól is képet ad. A kommunikáció tényezőinek szerepe domborodik ki e dolgozatban.

A *Nyelvleírás* c. fejezet kilenc szerzőjétől képet kapunk a pacseri, csantavéri, kishegyesi, kanizsai, gombosi, székelykevei, hetési, lendvai, szlavóniai, drávaszögi és szerémségi magyar nyelvjárásokról. A könyv legszámtovább része ez, amely hangtani, alaktani, szóképzéltani és mondattani szempontból vizsgálja az említett nyelvjárásokat.

Jelenségleírások kaptak helyet a következő részben. Az *igeképzők funkciója Padé nyelvjárásában* a szerző (Sátai Pál) egy korábbi műve, hiszen azóta már elkészült a Padé nyelvjárásának névszóképzőit tárgyaló gazdag anyagú disszertáció is. Az alaktani fogalomkörhöz kapcsolódik *A kórógyi nyelvjárás igető rendszere* (Penavin Olga) című tanulmány, melyben mintegy 300 ige igetőveit, változását vizsgálja alanyi és tárgyas ragozásban. A kórógyi nyelvjárás egyik specifikuma az elbeszélő múlt használata, amely csak az öregek nyelvében fordul elő, s értékes emléke egy korábbi idő nyelvéllapotának.

A kicsinyítés, a becézés nemcsak a személynevek esetében használatos, hanem az állatok, ételek, a gyermek holmijának, játékszereinek megnevezésekor, melléknevekben, határozókban, névmásokban. Minderről *A -ka, -ke és a -cska, -cske kicsinyítő képző használata Székelykevéen* (Matijevis Lajos) című írásban olvashatunk.

Az alaktan egy másik kérdéscsoportjával, a határozóragokkal foglalkozik a *Néhány szó a jugoszláviai magyar nyelvjárásokban jelentkező határozóragokról* (Penavin Olga) című áttekintés, felölelve az egész jugoszláviai magyar nyelvterületet.

Hazai magyar nyelvjárásaink szókincseről ad hírt a *Proverbiuumokról a jugoszláviai magyar szólás- és közmondáskincse alapján* (Penavin Olga), valamint *A jugoszláviai székelyek tájszavainak jegyzékéhez* készített *Előszó* (Penavin Olga és Matijevics Lajos).

A szintaxis köréből egyetlen tanulmány sem olvasható, természetesen nem a szerkesztő hibájából. Talán itt kellett volna következnie az első részben helyet kapott *Szemponatok a szlavóniai nyelvjárási mondattan megírásához* (Bóna Júlia) című írásának, amely egy nyelvjárási leíró mondatant feldolgozó könyvet ígér (keltezés nélkül), s ezt mindannyian régóta várjuk, hiszen a mondattan a nyelvjárási szakirodalom leginkább kiaknázatlan területe.

SILLING István

POLIFÓN KÖLTÉSZET

Pap József: *Véraláfutás*. Forum, Újvidék, 1984

Pap József költészetére akkor is rátapinthatunk, ha csupán két komponensét ragadjuk ki: az egyik alkotói eljárásából, a másik költői attitűdjéből következik. Míves költőnek tartjuk, pedig sohasem törekedett arra, hogy a hagyományos verstani szabályszerűségek valamelyikét hangsúlyozottan érvényre juttassa verseiben. Mívessége a rövid vers jellemzőinek szükségszerű alkalmazásából ered, s a tömörítésben, a képi egyszerűségben, a sallangoktól mentes, puritán versbeszédben jut kifejezésre. Másrészt szinte minden sorából magatartása is sugárzik: a világhoz nem a távolságtartás vagy az elutasítás, hanem a mindenek ellenére, a mégis vállalás gesztusával közeledik. A világ „poklait” megjárt, s épp ezért az összegezés szándékával körültekintő költő szemlélődésére már nem az „erőszakolt derű” jellemző, mint korábban, hanem a derű mint az egyedül lehetséges, az egyedül vállalható magatartás. Ennek a két tényezőnek az együttese hozza létre a sokat cmlegetett, egyéni, Pap József-es „hang”-ot.

Legújabb verseskötete a *Véraláfutás* megingatja az eddig homogénnek tartott versvilágáról való elképzelésünket, erősebben rajzolja ki azokat az erővonalakat, amelyek korábban, látenszen már jelentkeztek ebben a költészetben; kiteljesíti azokat.

Rövid verseiben kétfajta versszervező eljárásra bukkanhatunk. Ezeket azonban nem lehet élesen elhatárolni egymástól, tiszta típust aligha regisztrálhatunk. Az egyikben a metafora kap központi szerepet: egy-egy képből indul a vers, annak körülírása, pontosítása, precizításra törekvő értelmezése (*Vers és madár*). Ilyenkor a legkonvencionálisabb szimbólumokkal operál, ezek egyben a leginkább megterhelt szavai is: madár, kert, virág, remény, vers, s ezek költészetének kulcsszavai. Pap József bizo-